

მერაბ კალანდიაძე

დიმიტრი უზნაძე კალიგულაზე და ნარონზე

დიმიტრი უზნაძემ თავისი წვლილი შეიტანა და შეძლებისდაგვარად შეეცადა წინ წაენია საქართველოში მსოფლიო ისტორიის სწავლება, შესწავლა, პოპულარიზაცია. რა თქმა უნდა, ეს არ იყო პატარა საქმე და ამის მიჩქმალვა, მიჩუმება, როგორც ეს ხდებოდა საბჭოთა წლებში, სწორი არ უნდა იყოს. ისტორიულ მეცნიერებაში მის სახელთან ასოცირდება ორი კარგი ნამოწყება: 1. ის სკოლაში ასწავლიდა მსოფლიო ისტორიას და 2. აქტიური მონაწილეობა მიიღო მსოფლიო ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოების შექმნის საქმეში. ქართული ისტორიოგრაფიის წინაშე მისი მთავარი დამსახურება, ვფიქრობთ, სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს [5.6].

განსაკუთრებით მტკივნეულად მიგვაჩნია ის გარემოება, რომ ამ სფეროში მისი საქმიანობა მეტად ხანმოკლე აღმოჩნდა და, უმთავრესად, 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასთანაა დაკავშირებული. შემდგომ მისმა საქმიანობამ სულ სხვა მიმართულება შეიძინა და ის, ფაქტობრივად, ჩამოშორდა ისტორიულ მეცნიერებას. მნიშვნელოვანი ილად, ამით აიხსნება, რომ ისტორიულ მეცნიერებაში მისი წვლილი შედარებით იმაზე უფრო მოკრძალებულად გამოიყურება, ვიდრე სინამდვილეში მას ხელენიფებოდა. ამიტომ ფართო საზოგადოებისათვის ისტორიულ მეცნიერებაში მისი საქმიანობა შედარებით ნაკლებად იყო ცნობილი. საბჭოთა პერიოდში ეს საკითხი ტაბუდადებულ თემას წარმოადგენდა, რაც 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წარმატებისადმი ნეგატიური დამოკიდებულების გამოძა-

ხილი იყო. ერთ-ერთი მთავარი შემადგენელი კომპონენტი გახლდათ პოლიტიკური ნება. ამ თემისადმი ამგვარი ინდიფერენტული დამოკიდებულება, ჩვენი აზრით, სწორი არ იყო და დიმიტრი უზნაძის მრავალმხრივ მეცნიერულ საქმიანობაზე სრულყოფილ, ამომწურავ წარმოდგენას ვერ გვიქმნის.

აქვე დავსძენთ, რომ ძველი მსოფლიო ისტორიის სწავლების, შესწავლის, პოპულარიზაციის საქმეში, დიმიტრი უზნაძესთან ერთად, აქტიურად იყვნენ ჩაბმული შემდგომ ცნობილი ისტორიკოსები – ალექსანდრე წერეთელი (1889-1967) და გრიგოლ ნათაძე (1878-1951) [1.7.17.23].

წინამდებარე ნაშრომი, როგორც კარგად ჩანს სათაურიდან, ისტორიოგრაფიულ ხასიათს ატარებს და მიზნად ისახავს გამოარკვიოს, თუ როგორი შეიძლებოდა ყოფილიყო დიმიტრი უზნაძის დამოკიდებულება რომის იმპერატორების, კალიგულას (37-41) და ნერონისადმი (54-68). ამ კუთხით საკითხის გაშუქება, ალბათ, ინტერესს მოკლებული არ იქნებოდა. ეს საშუალებას მოგვცემს ისტორიულ მეცნიერებაში დიმიტრი უზნაძის წვლილის გაცნობიერების საქმეში კიდევ ერთი ნაბიჯი წავდგათ წინ; ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებული კიდევ ერთი სუფთა ფურცელი შევავსოთ და თეთრი ლაქები ამ სფეროში კიდევ უფრო ნაკლები დარჩება. ამ კუთხით ეს საკითხი დღემდე შესწავლილი არ ყოფილა და წინამდებარე ნაშრომი ამის პირველ მცდელობას წარმოადგენს.

* * *

ჩვენ წინაშე დგას ორი პრობლემა, რომელიც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აქამდე სრულიად შეუსწავლელი იყო და ეს ნაშრომი ამის პირველი მცდელობაა: 1. კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობით დაინტერესება საქართველოში; 2. დიმიტრი უზნაძის სასკოლო სახელმძღვანელოში კალიგულას

და ნერონის მმართველობის გაშუქება. ის პირველი თემის შემადგენელი ნაწილია. ერთ-ერთი საინტერესო კომპონენტია.

ჩვენ შევეცადეთ შეგვემუშავებინა საქართველოში ძველი მსოფლიოს ისტორიის შესწავლის განსხვავებული ხედვა. სულ სხვა საერთო სურათი და პერიოდიზაცია დავდეთ, რომელიც პრინციპულად განსხვავდებოდა საბჭოთა წარმოდგენისაგან და ამ დარგის განვითარების სულ სხვა ვითარებას გვიხატავს. შევეცადეთ ეს განსხვავებული მიდგომა გაგვევრცელებინა საქართველოში ძველი მსოფლიო ისტორიის შესწავლის საკვანძო საკითხებზე და გამოჩენილ პიროვნებებზე (8.9). ამგვარი განსხვავებული მიდგომის მთავარ წყაროს წარმოადგენს 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში გამოსული ძველი მსოფლიო ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები (7.9-25). განსხვავებულ მიდგომას საფუძვლად უძევს ამ დარგში 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიერ შეტანილი მოკრძალებული წვლილის რეანიმაცია, რეაბილიტაცია, რომელიც საბჭოთა პერიოდში ელიმინირებულ, ამოღებულ იქნა ამ დარგის განვითარებიდან. თითქოს არც კი არსებობდა, გაქრა, გაუჩინარდა; მივიწყების სქელ ნისლში გაეხვია, რაც საქართველოში ამ დარგის განვითარების ადეკვატურ სურათს ვერ გვიხატავს. საბჭოთა მიდგომა იყო ძალზე ცალმხრივი, უაღრესად ტენდენციური, ყოველგვარ მეცნიერულ საფუძველს მოკლებული; ძირშივე მცდარი. მეტად ხისტად მიგვაჩნია და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ანტიეროვნული და არაპატრიოტულია.

საქართველოში კალიგულას და ნერონის საქმიანობით დაინტერესებას თავისი ტრადიცია გააჩნია და იმაზე ცოტა უფრო ხანგრძლივ პერიოდს მოიცავს, ვიდრე ეს საბჭოთა გადასახედიდან მოჩანს.

მისმა პირველმა სიმპტომებმა თავი იჩინა საქართველოს გასაბჭოებამდე. ჯერ კიდევ XX საუკუნის დასაწყისში, კალი-

გულას სახელი გვხვდება ვარლამ ჩერქეზიშვილის ეპისტოლარულ მემკვიდრეობაში. ის ახსენებს კალიგულას სახელს და, რა თქმა უნდა, უარყოფით კონტექსტში მოიაზრებს [24, 229]. კალიგულას და ნერონის შესახებ მცირე ინფორმაციას გადავანყდებით გიროს და ლაკურ-გეიეს წიგნში „ძველი რომაელების ისტორია“ [3, 319-321, 322-324]. ეს სპორადული ცნობები, ცხადია, ძალიან ცოტაა, საკმარისი არ უნდა იყოს, უფრო შემთხვევითია, ინდივიდუალურ ხასიათს ატარებს და 1918 წლამდე კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობის დაინტერესებაზე საუბარი ნაადრევად მიგვაჩნია.

ამ დაინტერესების პირველ სიმპტომებს ადგილი ჰქონდა არა საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, როგორც ამას დიდი ხნის განმავლობაში გვიმტკიცებდნენ, არამედ გაცილებით უფრო ადრე, ჯერ კიდევ 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში. ამ წლებში გამოსული რომის ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოები, ვფიქრობთ, ამის ნათელი ილუსტრაცია უნდა იყოს [21, 26]. ეს იმ პერიოდის ქართული რეალობის ფონზე წინგადადგმული ნაბიჯი იყო. ფაქტობრივად, საქმე ეხება ქართულ სინამდვილეში მათი მოღვაწეობის გაშუქების პირველ თუ არა, ერთ-ერთ პირველ მცდელობას. აი, ეს გახლავთ რეალობა, რომელიც, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, ფართო საზოგადოების თვალთახედვის არეალში ვერ ხვდებოდა.

როგორც ირკვევა, საქართველოში გასაბჭოების შემდეგ, კალიგულას და ნერონის ცხოვრებით და მოღვაწეობით დაინტერესება ცარიელი ნიადაგიდან, ნულიდან კი არ დაუწყიათ, როგორც ამას საბჭოთა წლებში გვიმტკიცებდნენ, არამედ გარკვეული ტრადიცია არსებობდა, რომლის მიჩქმალვას, მიჩუმათებას, ამაოდ ცდილობდნენ.

უმთავრესად, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური იდეოლოგიის ძალისხმევით, საქართველოში კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობის გაშუქების საერთო სურათი და პერიოდიზაცია

გამრუდებულ იქნა. ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორებინა ეს შეუსაბამობა. სულ სხვა აქცენტები დავსვით, სულ სხვა ღირებულებებზე გავამახვილეთ ყურადღება და ამ საკითხით დაინტერესების სულ სხვა სურათი დავდეთ, რომელიც პრინციპულად განსხვავდებოდა საბჭოთა მიდგომისაგან. ამ საკითხის გაშუქება ძალზე პოლიტიზებული და იდეოლოგიზებული იყო და ვცადეთ ის აკადემიურ ჩარჩოებში დაგვებრუნებინა. ეს თემა აშკარად სცილდება წმინდა აკადემიურ ჩარჩოებს და მკვეთრად გამოკვეთილი პოლიტიკური სარჩული გააჩნია. ის, პირობით, სამ პერიოდად შეიძლება დაიყოს:

1. კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობით დაინტერესება 1918-1921 წლებში სქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში;

2. კალიგულას და ნერონის საქმიანობის შესწავლა და პოპულარიზაცია საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში 1921-1991 წლებში;

3. კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობის გაშუქება პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ის იწყება 90-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც დაიშალა საბჭოთა კავშირი და დღემდე გრძელდება.

ვფიქრობთ არსებობს საფუძველი ვამტკიცოთ, რომ ქართული ისტორიოგრაფია კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობის გაშუქების დროს სწორი, მეცნიერული გზით მიდიოდა, სწორი ვექტორი უნდა ჰქონოდა დასახული; სწორ აქცენტებს სვამდა, სწორ არჩევანს აკეთებდა. ის, უპირატესად, თავისუფალ აზროვნებაზე, ისტორიული მოღვაწეობისადმი მინავალვარიანტულ მიდგომაზე, პლურალიზმზე, პროგრესულ-ლიბერალურ ღირებულებებზე იყო ორიენტირებული, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი პლუსები და მინუსები.

ეტყობა დიმიტრი უზნაძე სავსებით იზიარებდა ისტორიულ-სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულ მოსაზრებას და კალიგულას და ნერონის მმართველობაზე მაღალი აზრის

არ უნდა ჩანდეს. ეს ადვილი გასაგებიცაა. დიმიტრი უზნაძისათვის სრულიად მიუღებელი იყო კალიგულას და ნერონის მმართველობის დროს გავრცელებული ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება, ძალმომრეობა, განუკითხაობა, უზნეობა, სრული ამორალიზმი.

ამგვარი დამოკიდებულება, ვფიქრობთ, სავსებით შეესატყვისებოდა იმ პერიოდის ისტორიული მეცნიერების მკაცრ მოთხოვნებს და ევროპული, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, რუსული ისტორიოგრაფიის ექოდ გაისმა.

თუ არა პოლიტიკური კატაკლიზმები, არსებობდა დიდი ალბათობა, რომ ეს გზა გაგრძელდებოდა და დაწყებულ საქმეს ბოლომდე მიიყვანდნენ, მაგრამ, სინამდვილეში, ეს ასე არ მოხდა. საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ მოვლენები სულ სხვა სცენარის მიხედვით წარიმართა, რომელიც თავდაპირველი გზის გაგრძელება, წინგადადგმული ნაბიჯი არ ყოფილა. ჩვენი აზრით, ეს მონაკვეთი, პირობით, საქართველოში კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობით დაინტერესების პირველ პერიოდად შეიძლება მივიჩნიოთ. ამის შემდეგ იწყება ახალი, მეორე პერიოდი – საბჭოთა ხანა. მათი მმართველობისადმი ნეგატიური დამოკიდებულება კვლავ ძალაში რჩება. ეს არის სწორი შეფასება, მაგრამ მინიმალური განსხვავება მაინც არის. ჩვენი აზრით, ის ნიუანსობრივია და მხედველობიდან არ უნდა გაგვეპაროს, თორემ აღნიშნული საკითხის ადეკვატურ სურათს ვერ მივიღებთ. თუ პირველ შემთხვევაში კალიგულას და ნერონისადმი ნეგატიური დამოკიდებულება მეცნიერულ ხასიათს ატარებს, მეორე შემთხვევაზე ამას ვერ ვიტყვით. ის ძალზე პოლიტიზებული და იდეოლოგიზებული აღმოჩნდა. მთავარი განსხვავება სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს. აქცენტი კეთდება საკითხისადმი ვიწროკლასობრივ მიდგომაზე და მათი მმართველობისადმი უარყოფითი მიდგომა „კლასობრივი მტრისადმი“ ნეგატიური დამოკიდებულების გამოძახილია. აქ აისახა სავსებით რეალური ვითარება. მათი მოღვაწეობისადმი

დამოკიდებულება ვინროდოგმატურად გაგებული მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის ჩარჩოებში აღმოჩნდა მოქცეული [11, 12, 25].

უახლესი ქართული ისტორიოგრაფია კვლავ ცდილობს აღადგინოს საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომა. კალიგულას და ნერონის მმართველობისადმი დამოკიდებულება სწორია და კვლავ უარყოფითი რჩება [4. 18].

ქართულ ისტორიოგრაფიაში კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობით დაინტერესება, ვფიქრობთ, სულაც არ ატარებდა ისეთ სწორხაზოვან, ერთგვაროვან ხასიათს, როგორც ეს საბჭოთა პერიოდში ეგონათ. მან საინტერესო მეტამორფოზი, ევოლუცია განიცადა, რომელიც უფრო სპირალისებურად, ზიგზაგისებურად წარმოგვიდგენია. ძალიან მოკლედ მისი შინაარსი ასეთია. თავდაპირველად აქცენტი კეთდებოდა საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომაზე; პრიორიტეტული იყო პროგრესულ-ლიბერალური ღირებულებები, რომელსაც, ბუნებრივია, გააჩნია თავისი პლუსები და მინუსები. საბჭოთა პერიოდში ის ჩაანაცვლა საკითხისადმი ვინროდოგმატურად გაგებულმა მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის დიქტატმა, მონოპოლიამ. ამ გზას ჩინში მივყავართ. ისტორიას არ ხელეწიფება ერთი ჭეშმარიტება. ეს ისტორიული მეცნიერების სიკვდილის ტოლფასი იქნებოდა. საბჭოთა ისტორიოგრაფიის კრიზისის გასაღები სწორედ აქ უნდა ვეძიოთ. ბოლოსდაბოლოს ის ლეტალურ ანუ სასიკვდილო ხასიათს იძენს. უახლეს ქართულ ისტორიოგრაფიაში ვითარება მკვეთრად იცვლება, რაც იმით გამოიხატება, რომ აქცენტი კეთდება საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომაზე. ეს გახლავთ ამ საკითხით დაინტერესების მესამე პერიოდი.

ამ კუთხით საკითხის გაშუქება აქტუალურია და საშუალებას გვაძლევს გავაკეთოთ ორი საინტერესო დასკვნა. ჩვენ ვცადეთ, რომ განსხვავებული მიდგომა ძველი მსოფლიოს ისტორიის საკვანძო საკითხებზე გაგვევრცელებინა. ამ კონკრე-

ტულ შემთხვევაში, ცხადია, იგულისხმება კალიგულას და ნერონის მმართველობა. საქართველოში ამ თემით დაინტერესება შეუქცევად ხასიათს იძენს არა საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში, როგორც ეს დიდი ხნის განმავლობაში ესახებოდათ, არამედ გაცილებით უფრო ადრე, ჯერ კიდევ 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში. ამ წლებში გამოსული ძველი მსოფლიო ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები, ვფიქრობთ, ამის ნათელი მაგალითია.

ამ საკითხით დაინტერესების საქმეში თვისებრივ, ხარისხობრივ ცვლილებებს ადგილი ჰქონდა 1918-1921 წლებში საქართველოს დამოუკიდებელ რესპუბლიკაში და არა საბჭოთა სინამდვილეში, როგორც ამას საბჭოთა წლებში გვიმტკიცებდნენ საქართველოში მსოფლიო ისტორიის, ძველი მსოფლიო ისტორიის ამ ეპოქის აქტუალური საკითხების და ცნობილი ადამიანების საქმიანობით. დაინტერესების საქმეში ეტაპობრივ მოვლენად გვევლინება 1918 წლის 26 იანვარს, დავით აღმაშენებლის სულის ხსენების დღეს, დიდი ივანე ჯავახიშვილის მიერ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნა და 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა. ამ პერიოდში კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობით დაინტერესებამ სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათი შეიძინა და, უმთავრესად, ასახვა პოვა ძველი მსოფლიო ისტორიის პირველ ეროვნულ სასკოლო სახელმძღვანელოებში. იკვეთება საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომის კონტურები, წანამძღვრები, სიმპტომები, პირველი ნიშნები. საქმე გვაქვს მათი მოღვაწეობის მეცნიერული გაშუქების წინაპირობასთან. ეს კარგად იკითხება და, ვფიქრობთ, საკმაოდ გამჭვირვალე უნდა იყოს.

საქართველოში კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობის გაშუქებას ორი ასპექტი გააჩნია. პირველს, პირობით, პროგრამა მინიმუმი შეიძლება ვუნოდოთ, ხოლო მეორეს – პროგრამა მაქსიმუმი. პირველი, ცხადია, ითვალისწინებს კალიგულას და

ნერონის საქმიანობის პოპულარიზაციას, ხოლო მეორე კი მეცნიერულ შესწავლას, კვლევას. არ შეეცდებით, თუ ვიტყვით, რომ საქართველოში კალიგულას და ნერონის მმართველობით დაინტერესება ამ ორი კომპონენტის შერწყმის, შეხამების მცდელობად გვევლინება. ის რომის საგარეო პოლიტიკასთან ასოცირდება და შეეხება რომის ურთიერთობას ამიერკავკასიის ქვეყნებთან. აქ კალიგულას და ნერონის სახელები ქართულ კონტექსტში მოიხსენიება. ეს, ვფიქრობთ, საინტერესო უნდა იყოს [13; 16; 19; 20; 22; 31; 32].

* * *

განსაკუთრებით მტკივნეულად მიგვაჩნია ის გარემოება, რომ ჩვენი წყაროთმცოდნეობითი ბაზა მეტად მოკრძალებულად გამოიყურება, ძალზე მწირია. ეს გახლავთ სკოლის სახელმძღვანელო, სადაც დიმიტრი უზნაძე, ბუნებრივია, მოკლედ განიხილავს კალიგულას (37-41) და ნერონის (54-68) მოღვაწეობას. რა თქმა უნდა, ეს ძალიან ცოტაა, საკმარისი არ უნდა იყოს. სასურველი იქნებოდა აღნიშნულ საკითხზე გაცილებით უფრო მეტი ინფორმაცია რომ გვექონოდა, მაგრამ, სინამდვილეში, ეს ასე არაა. სხვა გამოსავალი არ ჩანს, იმ მასალას უნდა დავჯერდეთ, რაც გაგვაჩნია. ამ ინფორმაციისადმი ნიჰილისტური მიდგომა სრულიად უადგილო იქნებოდა და საბჭოთა პოზიციის წისქვილზე ასხამს წყალს. ეს მასალა საგულისხმო უნდა იყოს და ამის წაყრუება, გვერდის ავლა, მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს საქართველოში კალიგულას და ნერონის მმართველობით დაინტერესების პირველ თუ არა, ერთ-ერთ პირველ მცდელობასთან. მისი მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

საკითხს გააჩნია ორი მხარე. წმინდა კონცეპტუალური, რომელიც ითვალისწინებს გამოარკვიოს, თუ როგორი შეიძლე-

ბა ყოფილიყო დიმიტრი უზნაძის დამოკიდებულება კალიგულას და ნერონის მმართველობისადმი და მეორე, – ემპირიული, ფაქტოლოგიური. რამდენად ჩახედული ჩანდა ის კალიგულას და ნერონის საქმიანობაში? ამ კუთხით საკითხის გაშუქება მიგვაჩნია, რომ საინტერესო და აქტუალურია.

კალიგულას და ნერონის პიროვნებისადმი დიმიტრი უზნაძის უარყოფითი დამოკიდებულება ძნელი გამოსაცნობი არ უნდა იყოს, პირდაპირ ზედაპირზე ძვეს და, ვფიქრობთ, საკმაოდ გამჭვირვალეა. ის იზიარებდა სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულ მოსაზრებას და მათი საქმიანობისადმი ნეგატიურ დამოკიდებულებას ამჟღავნებს. საქმე გვაქვს საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომასთან, რომელიც 1918-1921 წლებში საქართველოს რესპუბლიკაში არსებული დემოკრატიული გარემოს გამოძახილია.

სახელმძღვანელო არ წარმოადგენს ფაქტების მშრალ თხრობას. ის არ გახლავთ ფაქტების უბრალო გროვა. ასეთი სახელმძღვანელო მეტად უინტერესო იქნებოდა. სახელმძღვანელოში ამავე დროს ყურადღება ექცევა ფაქტებს შორის მიზეზშედეგობრივ კავშირებს. ეს, ვფიქრობთ, საინტერესოა და შეიცავს გარკვეულ მინიშნებას იმის თაობაზე, თუ როგორი შეიძლება ყოფილიყო მისი დამოკიდებულება ანტიკური ისტორიის საკვანძო საკითხების და ცნობილი ადამიანებისადმი. ეს სახელმძღვანელოებში ამ თემის განხილვას ისტორიოგრაფიულ მუხტს ანიჭებს. ვფიქრობთ, ეს უკვე საინტერესოა.

აქვე უნდა შევეხოთ ერთ, ჩვენი აზრით, საინტერესო და აქტუალურ თემას, რომელიც კიდევ უფრო დაგვეხმარება კალიგულას და ნერონისადმი დიმიტრი უზნაძის მსჯელობაზე სრულყოფილი წარმოდგენის ჩამოყალიბებაში. აქ, ცხადია, მხედველობაში გვაქვს ერთი გარემოება. დიმიტრი უზნაძე კალიგულას და ნერონის საქმიანობაზე გაცილებით უკეთესად უნდა ყოფილიყო ინფორმირებული, ვიდრე ეს სასკოლო სახელმძღვანელოს ამ მონაკვეთიდან შეიძლება ჩანდეს. ამ შემ-

თხვევაში, ჩვენი აზრით, საქმე გვაქვს აღნიშნულ საკითხზე მისი ცოდნის მხოლოდ ფრაგმენტთან, რომლის შეტანაც სახელმძღვანელოში მიზანშეწონილად ცნო.

დიმიტრი უზნაძე კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობაზე საკმაოდ ინფორმირებული უნდა ჩანდეს. ეს არცაა გასაკვირი და ემპირიული, ფაქტობრივი, მასალის ცოდნის ლოგიკურ შედეგს წარმოადგენს, რაც ამ თემაზე მისი მსჯელობის კიდევ ერთი პლუსია. კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობის სწორი, მეცნიერული შეფასების და ემპირიული, ფაქტოლოგიური, მასალის ცოდნის შერწყმის, შეხამების მცდელობა აღნიშნულ საკითხზე დიმიტრი უზნაძის მსჯელობის ერთ-ერთ მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია.

პირველ ყოვლისა, სასურველია შევიმუშაოთ სწორი კრიტიკიუმი, რაც მნიშვნელოვანია და დაგვეხმარება აღნიშნულ საკითხზე ადეკვატური წარმოდგენა შევიქმნათ. აქ, რა თქმა უნდა, მკაცრი მეცნიერული კრიტიკიუმი საზომად არ გამოდგება. ასეთ მაღალ მეცნიერულ მიზნებს არც არავინ არ ისახავდა. საქმე ეხება სასკოლო სახელმძღვანელოს დაწერას. მის წინაშე გაცილებით უფრო მოკრძალებული ამოცანა იდგა. ის, უწინარესად, აღნიშნული საკითხის პოპულარიზაციას ითვალისწინებდა და მკვეთრად გამოკვეთილი შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნდა. ამ კულტურტრეგერულ მისიას მან, შეიძლება ითქვას, რომ ურიგოდ როდი გაართვა თავი. ეს იყო მთავარი. ამ თემაზე მისი მსჯელობის მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

ამ მარტივი, მიამიტური მსჯელობის დღევანდელი გადასახედიდან მკაცრად განსჯა მიზანშეწონილი არ უნდა ჩანდეს, ადვილი გზით სიარული იქნებოდა და ჰიპერკრიტიკულად მიგვაჩნია. მას წმინდა შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნია და ქართულ საზოგადოებას, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, მონაწივე ახალგაზრდობას კარგად დააკვალიანებდა და კალიგულას და ნერონის მმართველობაზე ზოგადი წარმოდგენის ჩა-

მოყალიბებაში დაეხმარებოდა. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. მთავარიც სწორედ ეს უნდა იყოს.

არის კიდევ ერთი გარემოება, რომლის გვერდის ავლა მიზანშეწონილი არ იქნებოდა და კალიგულას და ნერონის მმართველობისადმი დიმიტრი უზნაძის დამოკიდებულებაზე სრულყოფილ, ამომწურავ, წარმოდგენას ვერ შეგვიქმნიდა. მას თეორიული დატვირთვა გააჩნია. საქმე შეეხება ისტორიაში პიროვნების როლს. დიმიტრი უზნაძეს კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული ისტორიაში პიროვნების როლი. ეს ამ თემაზე მისი მსჯელობის დადებითი მხარეა. მას კარგად ესმოდა, რომ პიროვნება ისტორიაში მარტო დადებით როლს არ ასრულებს. ეს მედლის ერთი მხარეა. მას გააჩნია მეორე მხარეც. პიროვნებამ შეიძლება ისტორიაში უარყოფითი როლი ითამაშოს და ხელი კი არ შეუწყოს პროგრესს, არამედ განაპირობოს სტაგნაცია, რეგრესი. ასეთი პიროვნების ერთ-ერთ საუკეთესო ნიმუშად დიმიტრი უზნაძეს, როგორც ჩანს, სწორედ რომის იმპერატორები კალიგულა და ნერონი ესახებოდა. ამაში არის ჭეშმარიტების რაციონალური მარცვალი. მას სურს ქართულ საზოგადოებას, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, მოსწავლე ახალგაზრდობას უჩვენოს იმისი მაგალითი, თუ როგორი არ უნდა იყოს პოლიტიკოსი. ცუდი პიროვნება არ შეიძლება იყოს კარგი მმართველი. ამაზე მინიშნება კარგად იკითხება და, ვფიქრობთ, საკმაოდ გამჭვირვალე უნდა იყოს. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და დიმიტრი უზნაძის მსჯელობის კიდევ ერთი პოზიტიური მომენტია.

დაბოლოს კიდევ ერთ გარემოებას მივაპყრობთ ყურადღებას. შესაძლოა, ეს უფრო ადრე უნდა გვეთქვა, მაგრამ სჯობს გვიან, ვიდრე არასდროს. ამას აქვს მნიშვნელობა და ამ საკითხში ჩვენს პოზიციას კიდევ უფრო გამჭვირვალეს გახდის. ერთმანეთში არ უნდა აგვერიოს ორი საკითხი. საქმე ის გახლავთ, რომ ჩვენს უშუალო ამოცანას წარმოადგენს არა ამ საკითხზე დიმიტრი უზნაძის შეხედულებების განხილვა, არამედ

ჩვენი ამოცანა გაცილებით უფრო მოკრძალებულად გამოიყურება და ითვალისწინებს იმის გარკვევას, თუ როგორ იყო ეს თემა განხილული დიმიტრი უზნაძის სასკოლო სახელმძღვანელოში. ამ სფეროში დიმიტრი უზნაძის საქმიანობის გაშუქების დროს სწორედ ამ კრიტერიუმით ვსარგებლობდით, თუმცა ასე ხაზგასმით ამას პირველად ვამბობთ.

* * *

დავინწყოთ რომის იმპერატორ კალიგულას მმართველობით (37-41), რომელიც წინ უსწრებდა ნერონის (54-68) ზეობის პერიოდს.

დიმიტრი უზნაძის მიერ კალიგულას და ნერონის საქმიანობისადმი დამოკიდებულება, ცხადია, შემთხვევითი არ ყოფილა. მთელის შემადგენელი ნაწილია და იულიუს კლავდიუსების დინასტიისადმი უარყოფითი მიდგომის ლოგიკურ გაგრძელებად გვევლინება, მის ექოდ გაისმა; მისი ერთ-ერთი მთავარი შემადგენელი კომპონენტია.

იმისათვის, რომ კარგად გამოვარკვიოთ დიმიტრი უზნაძის დამოკიდებულება კალიგულასადმი, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მოვიყვანოთ მთელი ამონარიდი მისი სახელმძღვანელოდან. აი, რას ვკითხულობთ დიმიტრი უზნაძის სასკოლო სახელმძღვანელოში.

„ტიბერიუსის მმართველობის დროს დაწყებული პროცესი იმპერატორთა ძალაუფლების ბოროტად ხმარების მისი მემკვიდრეების კალიგულას, კლაუდიუსის და ნერონის დროს დასრულდა. კალიგულა გერმანიკუსის შვილი, რომელიც ტიბერიუსის ერთადერთ მემკვიდრედ ითვლებოდა, პირველ ხანებში ყველას იმედს უღვივებდა. დიდებულების კანონის შეჩერება, პატიმართა გათავისუფლება, ღარიბ-ღატაკთა დახმარება - აი ეს საქმეები, რომლითაც კალიგულამ თავისი მოღვაწეობა დაიწყო, მაგრამ არ გასულა დიდი ხანი, რომ იმპერატორის პოლი-

ტიკა ძირიანად შეიცვალა. ახლა მისი ერთადერთ მიზანი თავისი ძალაუფლების განუსაზღვრელობის განმტკიცება იყო. მისმა სისასტიკემ და ბოროტებამ ყველას თავზარი დასცა. კალიგულა ნამდვილი გიჟი იყო. თუ რა მდგომარეობაში იყო მაშინ სახელმწიფო, ეს იქიდან ჩანს, რომ იმპერატორმა თავის ცხენს სპილოს ძვლის ბაგა გაუკეთა და მისი კონსულად დანიშვნასაც აპირებდა“ [21. 87].

დავინყოთ, როგორც წესია, პოზიტივით. დიმიტრი უზნაძის მსჯელობის დადებით მხარეს წარმოადგენს: 1. ის იზიარებდა ისტორიოგრაფიაში გავრცელებულ შეხედულებას და კალიგულას მოღვაწეობაზე ძალიან დაბალი აზრისაა. ამგვარი ინდიფერენტული დამოკიდებულება, ცხადია, შემთხვევითი არ იყო და ძირითადად ორი გარემოებით შეიძლება ყოფილიყო განპირობებული. ის კალიგულას მმართველობის ობიექტური მიდგომის და ემპირული, ფაქტობრივი, მასალის ცოდნის ლოგიკურ შედეგად გვევლინება. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. ამას აქვს შემეცნებითი დატვირთვა და კარგად დააკვალიანებდა ქართულ საზოგადოებას, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, მოსწავლე ახალგაზრდობას. კალიგულას პიროვნება ზოგად წარმოადგენას ჩამოუყალიბებდა. ამ პიროვნებისადმი მიდგომის ლოგიკური გაგრძელებაა მისი მმართველობისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება. ამ ლაკონიური მსჯელობის მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

2. ის იზიარებდა სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულ მოსაზრებას კალიგულას მმართველობის ორ მონაკვეთად დაყოფისა. თავდაპირველი ოპტიმალური ხანა ჩანანაცვლა ძალაუფლების ბოროტად გამოყენებამ, წრეგადასულმა განუკითხაობამ, უკონტროლობამ [18. 107; 15. 48-50], ეს კი, ცხადია, დიმიტრი უზნაძისათვის აბსოლუტურად მიუღებელი იყო. კალიგულას წინამორბედ იმპერატორებზე – ტიბერიუსსა (14-37) და კლავდიუსზე (41-54) სახელმძღვანელოს ავტორი მაღალი აზრის არ უნდა ჩანდეს. ის იზიარებდა ლიტერატურაში გავ-

რცელებულ ისტორიკოსთა მოსაზრებას, რომლებიც მათ მმართველობას ძირითადად უარყოფითად აფასებდნენ [18. 96-103. 103-113; 15. 44-48. 53-60].

საერთოდ შეიძლება ითქვას, რომ იულიუს კლავდიუსების დინასტიისადმი დიმიტრი უზნაძის დამოკიდებულება მკვეთრად და გამოკვეთილად ნეგატიურია. ეს ადვილი გასაგებია. დიმიტრი უზნაძისათვის მიუღებელი იყო ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება, ძალმომრეობა, წრეგადასული განუკითხაობა, ამორალიზმი, რაც ამ თემაზე დიმიტრი უზნაძის მსჯელობის კიდევ ერთი პლუსია.

კალიგულას პერსონისადმი დიმიტრი უზნაძის მიდგომის ლოგიკურ გაგრძელებას წარმოადგენს მისი მმართველობისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება. ამ მიმართულებით საკითხის გაშლა, გავრცობა, გამორიცხულად არ მიგვაჩნია და სახელმძღვანელოს ამ მონაკვეთს ძალიან წაადგებოდა, მხოლოდ მომგებიან ქულებს შესძენდა და შინაარსობრივად კიდევ უფრო გაამდიდრებდა. მნიშვნელოვანწილად, ამით აიხსნება, რომ კალიგულას მოღვაწეობას სახელმძღვანელოში ძალიან მცირე ადგილი აქვს დათმობილი და ცოტა მშრალ შთაბეჭდილებას ტოვებს.

კალიგულას მმართველობას მხოლოდ ერთი გვერდი აქვს დათმობილი. ეს გახლავთ სულ ერთი აბზაცი, თხუთმეტი სტრიქონი, რაც, რა თქმა უნდა, ძალიან ცოტაა. საკმარისი არ უნდა იყოს და გარკვეული უკმარობის გრძნობა დაგვიტოვა, შესიტყვების სურვილი გაგვიჩინა. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს ფაქტის კონსტატაციასთან, რაც აღნიშნული საკითხის იგნორირების ტოლფასად მიგვაჩნია. კალიგულას საშინაო და საგარეო პოლიტიკა, პრაქტიკულად, კადრში ვერ ხვდება. ეს ამ თემაზე დიმიტრი უზნაძის მსჯელობის აქილევსის ქუსლად მიგვაჩნია.

შეიძლება გადამეტებულად გვეჩვენება, რომ დიმიტრი უზნაძე გაცილებით უფრო მეტ ყურადღებას უთმობს კალიგუ-

ლას პიროვნულ თვისებებს და არა მის პოლიტიკას. ვფიქრობთ, ეს შემთხვევითი არ ყოფილა. გამოვთქვამთ ძალზე ფრთხილ ვარაუდს, რომ დიმიტრი უზნაძეს შეიძლება კალიგულა უფრო მეტად აინტერესებდა ნმინდა ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით, როგორც ფსიქოლოგიური პერსონა, ვიდრე ისტორიული კუთხით, როგორც პოლიტიკური ფიგურა. ჩვენი აზრით, ამ შემთხვევაში საქმე შეიძლება გვეკონდეს დიმიტრი უზნაძის ორი მთავარი მეცნიერული ინტერესის – ფსიქოლოგიის და ისტორიის კვეთასთან. იგივე შეიძლება ითქვას ნერონზეც. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ამგვარი გადანყვეტა მაინც ცოტა უცნაური შეიძლება ჩანდეს და არათანამიმდევრულად მიგვაჩნია. საქმე ისაა, რომ სახელმძღვანელოში ნერონის მმართველობას გაცილებით უფრო მეტი ადგილი და ყურადღება აქვს დათმობილი, ვიდრე კალიგულას. ის არ შემოიფარგლება მხოლოდ ნერონის პერსონით. ლაკონიურად ეხება სხვა საკითხებსაც.

სასურველი იქნებოდა აღნიშნულიყო, რომ, პატარაობიდან ჩექმების ტარების გამო, ჯარისკაცებმა მას კალიგულა შეარქვეს და ამ სახელით შევიდა ისტორიაში. ამას შემეცნებითი დატვირთვა ექნებოდა და მოსწავლეებს დააინტერესებდა, ისტორიისადმი ინტერესის გრძნობას გაუღვიძებდა. რატომ არ გააკეთა მან ეს, ძნელი სათქმელია. მან ასე გადანყვიტა.

სასურველი იქნებოდა მითითებული ყოფილიყო კალიგულას (37-41) მმართველობის წლები. ამას ნმინდა შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნდა და მოწაფეების მიერ ემპირიული, ფაქტობრივი, მასალის ათვისებას შეუწყობდა ხელს. ჩვენ არ ვართ სასკოლო სახელმძღვანელოს ფაქტობრივი მასალით გადატვირთვის მომხრე, მაგრამ ძირითადი თარიღების მითითება აუცილებელია და მიზანშეწონილად მიგვაჩნია. ასეთია კალიგულას მმართველობა. სასურველი იქნებოდა აღნიშნულიყო, რომ კალიგულა 41 წელს შეიქმნა შეთქმულების მსხვერპლი, რაც მოსწავლეებს უთუოდ დააინტერესებდა.

მაშ ასე, დიმიტრი უზნაძე იზიარებდა სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულ მოსაზრებას და კალიგულას მოღვაწეობის უარყოფითი დახასიათებაც სავსებით მართლზომიერი და მეცნიერულია. ის უეჭველად შეიცავს ჭეშმარიტების რაციონალურ მარცვალს და სავსებით მისაღები უნდა ჩანდეს. ეს ამ თემაზე მისი მსჯელობის დადებით მხარეს წარმოადგენს. ეს გახლავთ მედლის ერთი მხარე. მას მეორე მხარეც გააჩნია. ეს მსჯელობა ძალზე ზოგადია. სასურველი იქნებოდა უფრო მეტი კონკრეტიკა. ორიოდ სიტყვა უნდა ყოფილიყო თქმული კალიგულას მმართველობაზე, მის საშინაო და საგარეო პოლიტიკაზე, რაც შინაარსობრივად კიდევ უფრო გაამდიდრებდა სახელმძღვანელოს ამ მონაკვეთს.

* * *

ახლა გადავიდეთ დიმიტრი უზნაძის სახელმძღვანელოში ნერონის, რომელიც, კალიგულაზე უარესი თუ არა, უკეთესი არაფრით არ ყოფილა, მოღვაწეობის განხილვაზე. ეს სასკოლო სახელმძღვანელო გახლავთ ამ საკითხზე ჩვენი ერთადერთი წყარო. სხვა, უფრო ვრცელი მასალა არ გავაჩნია, ამიტომ იმას უნდა დავჯერდეთ, რაც გვაქვს. სხვა გამოსვალი არ ჩანს. დიმიტრი უზნაძის მიდგომა ნერონის მოღვაწეობისადმი, ცხადია, შემთხვევითი არ ყოფილა და იულიუს კლავდიუსების დინასტიისადმი უარყოფითი დამოკიდებულების დასკვნით აკორდად გვევლინება.

მანამდე, ვიდრე ნერონზე (54-68) დიმიტრი უზნაძის მსჯელობის გაშუქებაზე გადავიდოდეთ, ალბათ, ინტერესს მოკლებული არ იქნებოდა ორიოდ სიტყვით, ძალიან მოკლედ შევხვით დიმიტრი უზნაძის დამოკიდებულებას ნერონის წინამორბედის, იმპერატორ კლავდიუსის (41-54) მმართველობისადმი, რომელიც კალიგულას გარდაცვალების შემდეგ გახდა იმპერატორი. ეს ამ საკითხის გაშუქებას ისტორიულ ფონს შეუქმნი-

და. კლავდიუსის მმართველობისადმი დიმიტრი უზნაძის ნეგატიური დამოკიდებულება, ვფიქრობთ, საკმაოდ გამჭვირვალე უნდა იყოს და არავითარ აზრთა სხვადასხვაობას არ იწვევს. „მთელი მისი ბატონობის ხანას მისი ცოლის ჯერ გარყვნილი მესალინას და შემდეგ აგრიპინას ინტრიგები ახასიათებენ, რომელსაც თავისი შვილის ნერონის გამეფება ჰქონდა მიზნად დასახული. გადამწყვეტი მნიშვნელობა მის დროს აგრეთვე ლიბერტინების გავლენას ჰქონდა. აგრიპინას გარდა რომის ფაქტობრივ მმართველად ოთხი რჩეული ლიბერტინი იყო. სუსტი და უმოქმედო კლაუდიუსი მათ ხელში უსულო სათამაშო საგანს წარმოადგენდა“ [21. 87].

ამ მიაბიტური, მარტივი მსჯელობის უკან კარგად ჩანს დიმიტრი უზნაძის ინფორმირებულობა, ფაქტობრივი მასალის ცოდნა. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. მიუხედავად კლავდიუსის მმართველობის უარყოფითი დამოკიდებულებისა, დიმიტრი უზნაძე არ უგულებელყოფს მისი მმართველობის დროს განხორციელებულ დადებით ღონისძიებებს და კონკრეტულად ჩამოთვლის მათ [11. 87]. ეს ამ თემაზე მისი მსჯელობის პლუსია. დიმიტრი უზნაძეს კარგად ესმის, რომ მაინც ჩრდილი დომინირებს შუქზე [18. 113-120; 15. 50-52], მაგრამ ამაზე უარესს ის ნამდვილად სჯობდა. ეს დიმიტრი უზნაძეს, ვფიქრობთ, კარგად უნდა ჰქონოდა გაცნობიერებული.

ახლა გადავიდეთ უშუალოდ ნერონისადმი დიმიტრი უზნაძის დამოკიდებულებაზე. ეს, ვფიქრობთ, საინტერესო უნდა იყოს. რომის იმპერატორი ნერონი (54-68) მსოფლიო ისტორიაში, ალბათ, ერთ-ერთი ყველაზე ოდიოზური ფიგურა იყო. მას შეიძლება შევადაროთ მხოლოდ ლენინი, სტალინი, ჰიტლერი, პოლპოტი, მაო-ძე დუნი. თანამედროვე პოლიტიკოსებიდან, ცხადია, ვლადიმერ პუტინი, ბაშარ ასადი, ალექსანდრე ლუკაშენკო. ნერონისადმი დიმიტრი უზნაძის დამოკიდებულება გამოკვეთილად ნეგატიურია. ის უარყოფით ეპითეტებს არ იშურებს ნერონის მიმართ. „ნერონი თვითნება, უღმობელი, დეს-

პოტის ნიმუშად ითვლებოდა“ [21. 88]. ეს არცაა გასაკვირი. დიმიტრი უზნაძისათვის, როგორც ლიბერალისათვის, მიუღებელი იყო ნერონის მიერ ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება. დაუსჯელობის სინდრომი, ძალმომრეობა, განუკითხაობა, ამორალიზმი – ნერონისადმი დიმიტრი უზნაძის უარყოფითი დამოკიდებულება სავსებით შეესატყვისებოდა იმ პერიოდის ისტორიული მეცნიერების მკაცრ მოთხოვნებს და ევროპული, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, რუსული ისტორიოგრაფიის ექოდ გაისმა. ის იზიარებდა ლიტერატურაში გავრცელებულ თვალსაზრისს.

აბა, მაშინ რას წარმოიდგენდა დიმიტრი უზნაძე, რომ საბჭოთა კავშირის სახით მას მოუხდებოდა ცხოვრება სახელმწიფოში, სადაც ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება არნახულ მასშტაბებს შეიძენდა, რომელსაც ისტორიაში ანალოგი ძალიან ძნელია მოეძებნოს. ალბათ, ყველაზე უფრო უპრიანი იქნებოდა გვეფიქრა, რომ საბჭოთა რეჟიმისადმი დიმიტრი უზნაძის დამოკიდებულება გარეგნულად ლოიალური უნდა ყოფილიყო, ხოლო შინაგანად კი – გამოკვეთილად უარყოფითი. ლენინი, სტალინი, ჰიტლერი და სხვა მისი მსგავსნი, კალიგულაზე და ნერონზე უარესები თუ არა, უკეთესები არაფრით არ იყვნენ.

„ნერონს ორი მნიშვნელოვანი აღმზრდელი ჰყავდა: სენეკა და ბურუსი. სენეკა სტოიციზმის ფილოსოფიური სისტემის მიმდევარი იყო და თავის მოწაფეზე ამ სისტემით ახდენდა ზეგავლენას. მის ნაწერებს შორის განსაკუთრებით მისი დიალოგები (12 წიგნი) და წერილებია (20 წიგნი) აღსანიშნავი, სადაც სენეკა მუდამ ზნეობრივი საკითხების შესახებ მსჯელობს. მისი მორალი საერთოდ არსებული უზნეობის წინააღმდეგ არის მიმართული და ხშირად ქრისტეს მოძღვრებას უახლოვდება. მტრის პატიება და მისთვის სიკეთის ყოფა, გლადიატორთა ასპარეზობის და საერთოდ ომის უარყოფა. ადამიანის თანასწორობა და მაშასადამე მონათა სრულუფლებიან ადამიანებად

ალიარება. აი ის ზნეობრივი პრინციპები, რომელსაც სენეკა ალიარებდა და თავის მოწაფეთ ასწავლიდა. გარდა ფილოსოფიური განათლებისა ნერონმა ესთეტიკური და ფიზიკური აღზრდაც მიიღო, ასე რომ მოსალოდნელი იყო, რომ მისი სახით ხელახლა კარგი იმპერატორი მიეღო რომს, მაგრამ მთელმა მისმა მოღვაწეობამ მალე დაამტკიცა, რომ აღზრდას მისი სუსტი მხარეები სრულიად ვერ შეენელებინა“ [21.88].

ნერონის მოღვაწეობისადმი სწორი, მეცნიერული მიდგომა და ემპირიული, ფაქტობრივი მასალის ცოდნა, ამ თემაზე დიმიტრი უზნაძის მსჯელობის ერთ-ერთ მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია. დიმიტრი უზნაძე ნერონის მმართველობაში საკმაოდ ჩახედულებას ამჟღავნებს. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია.

სახელმძღვანელოში მოცემულია ნერონის მოღვაწეობის პერიოდიზაცია. როგორც ჩანს, დიმიტრი უზნაძე იზიარებდა სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულ მოსაზრებას ნერონის მმართველობის ორ პერიოდად დაყოფის თაობაზე. ამგვარი მიდგომა სავსებით აკმაყოფილებდა იმ პერიოდის ისტორიოგრაფიის საერთო მოთხოვნებს და დღესაც ჰყავს მომხრეები [18. 122-231; 15. 54]. ასეთ მიჯნად მას ესახებოდა 59 წელი – აგრიპინას მკვლელობა. იწყება ნერონის ერთპიროვნული მმართველობა. „მისი მმართველობა ორ ხანად იყოფა. პირველი ხუთი წლის განმავლობაში კარგ შთაბეჭდილებას სტოვებდა, თუმცა თავისი ხასიათის მთავარი მიმართულება: უღმობელოება და უმადურობა უკვე მაშინაც საკმაოდ გამოიჩინა. 18 წლისა იყო, როდესაც კლავდიუსის შვილი ბრიტანიკუსი მონამლინა და შემდეგ საკუთარი დედა აგრიპინა მოაკვლევინა, მაგრამ საერთოდ მაინც მისი პირველი სიტყვის ქვეშ იმყოფებოდნენ, რომელიც მან თავის იმპერატორად არჩევის შემდეგ სენატში წარმოთქვა და რომელიც სენატს აუფუსტის პოლიტიკის განახლებას ჰპირდებოდა. პირველად საქმე თითქოსდა რიგზე მიდიოდა. გლადიატორთა ასპარეზობის დროს მან გლადიატორის მოკვლა აკრძალა, ხოლო როდესაც ერთხელ სიკ-

ვდილის განაჩენი მოუტანეს ხელმოსანერად პათეტიკურად ნა-
მოაძახა. „რა ბედნიერი ვიქნებოდი წერა, რომ არ მცოდნო-
დაო“. მაგრამ მდგომარეობა ძალიან მალე შეიცვალა, ნერონმა
სენეკა თავიდან მოიშორა და გარყვნილ ლიბერტინეს ტიპილი-
ნას დაუახლოვდა, რომელსაც ნერონის მეორე ცოლთან პოპეი
საბინასთან ერთად იმპერატორზე ძლიერ ცუდი გავლენა
ჰქონდა“ [21. 88-89].

„დიდებულების კანონი რომში ხელახლა ამოქმედდა, და
მრავალი რომაელი მსხვერპლად შეიწირა. სახელმწიფო საქმე-
ებზე არავინ ზრუნავდა, რადგანაც თვითონ იმპერატორი გან-
დიდების მანიამ შეიპყრო და თავს დიდებულ არტისტად და
გლადიატორად აცხადებდა. სხვადასხვა გასართობებში თა-
ვადვე მონაწილეობდა და ხალხის წინაშე ცირკსა და თეატრში
გლადიატორებთან ერთად იბრძოდა. 64 წელს რომში დიდი
ხანძარი გაჩნდა, რომელმაც თითქმის მთელი ქალაქი გაანად-
გურა. ხალხში ხმა გავარდა ნერონმა თვითონ ბრძანა ხანძრის
გაჩენა, რათა დიდებული სანახაობით დამტკბარიყო და შემ-
დეგ ქალაქი თავის ნებაზე გადაეკეთებინა. თვითონ მთავრო-
ბამ კი ცეცხლის გაჩენა ქრისტიანებს დააბრალა და ამ მიზე-
ზით ყველა ქრისტიანის დატყუალება ბრძანა. ბევრი მათგანი
ხალხის გასართობად არენაზე მხეცვებთან ბრძოლაში დაიღუ-
პა, ხოლო დანარჩენები ნერონმა კუპრში ამოავლო და მათგან
ბაღში საჯარო სეირნობის დროს, ცოცხალი ჩირაღდნები მო-
აწყობინა. იმპერატორი უბრალო ხალხს მოსწონდა და უყვარ-
და კიდევ. იზიდავდა ერთის მხრივ მისი მტრული განწყობილე-
ბა არისტოკრატიისადმი, ხოლო მეორეს მხრივ სშირი გასარ-
თობი, რომელსაც იგი ხალხს უმართავდა, ხოლო ყოველივე ეს
რომის უსაქმო და ზარმაცი ბრბოს სიყვარულის დასამსახუ-
რებლად სრულიად საკმარისი აღმოჩნდა. მაგრამ მტრები მა-
ინც ბევრი ჰყავდა იმპერატორს. მოეწყო შეთქმულება, რო-
მელმაც აიძულა ნერონი, რომიდან გაქცეულიყო. სენატმა მისი
გადაყენება და დატყვევება გადაწყვიტა. როდესაც ნერონი

დარწმუნდა, რომ მისი საქმე წასული იყო, საკუთარი ხელით და მისი საყვარელი ლიბერტინის დახმარებით, თავი მოიკლა (68წ.)“ [21. 89].

აღბათ დამეთანხმებით, რომ აქ დიმიტრი უზნაძე საკმაოდ ჩახედულებას ამჟღავნებდა ნერონის საშინაო პოლიტიკაში; მიუთითებს თარიღებსაც. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და ამ თემაზე მისი მსჯელობის დადებით მხარედ გვევლინება.

ამ თემაზე საუბარს, აღბათ, აქ დავასრულებდით, რომ არა ერთი გარემოება, რომელიც აზრთა სხვადასხვაობას წარმოშობს და უახლეს ისტორიოგრაფიაში სხვაგვარად დადგა. ცხადია, საქმე ეხება 64 წლის ხანძარს რომში. თარიღი მითითებულია და ეს, რა თქმა უნდა, ძალიან კარგია. დაირხა ხმა თითქოს ნერონმა გადაწვა რომი. ამაზე მინიშნება წყაროებშიც იკითხება (სვეტონიუსი, დიონ კასიოსი). ამ მოსაზრებას ძალიან ბევრი მომხრე ჰყავდა მაშინაც და ახლაც. დიმიტრი უზნაძე ერთ-ერთი მათგანია. ისტორიკოსთა ერთი ნაწილი ამ ხმებს ცოტა სკეპტიკურად მოეკიდა. პირველ რიგში, ბუნებრივია, წამოიჭრება საკითხი, აწყობდა თუ არა ეს ნერონს? ამ კითხვაზე პასუხი ერთმნიშვნელოვნად უარყოფითია. მათ მიაჩნიათ, რომ ხანძრის შედეგად ნერონმა უფრო მეტი დაკარგა, ვიდრე მოიგო. ხანძარმა შთანთქა ნერონის სასახლე, სურათების კოლექცია, სკულპტურები, ფული. ის სრულიად უსახსროდ დარჩა. ამავე დროს ნერონი იმპერატორი იყო და პირადად გახლდათ პასუხისმგებელი, რომ მისი ქვეშევრდომები ღია ცის ქვეშ და მშვიდები არ დარჩენილიყვნენ. ნერონის ბიოგრაფი ისტორიკოსი ფილიპ ვანდერბერგი სკეპტიკურად უყურებს ნერონის მიერ რომის დაწვას და ფიქრობს, რომ „ყველა ეს ლეგენდები გახლავთ არა ისტორია, არამედ ისტორიები“ (30. 201-202). კატეგორიულად არაფერს ვამტკიცებთ. არ ვამბობთ, რომ დიმიტრი უზნაძე სწორი არ იყო. ეს გამართლებული არ იქნებოდა. ჩვენ, უბრალოდ, მკითხველს გავაცანით განსხვავებული აზრი.

ალბათ, სასურველი იქნებოდა, ფაქტის კონსტატაციის დონეზე, სულ ორიოდე სიტყვა თქმულიყო, 64 წლის ხანძრის შემდეგ, ნერონის ძალისხმევით, რომში გაჩაღებულ აღმშენებლობით საქმიანობაზე. ეს ნერონის მმართველობის მეორე პერიოდის ნათელი ნერტილი გახლდათ. მისი წინ წამოწევა ურიგო არ იქნებოდა [18. 123] და შინაარსობრივად კიდევ უფრო მეტად გაამდიდრებდა ამ მონაკვეთს.

ფაქტობრივად, ეს გახლავთ ნერონის საშინაო პოლიტიკა, რომლის გაშუქებას დიმიტრი უზნაძის სასკოლო სახელმძღვანელოში სათანადო ყურადღება და ადგილი აქვს დათმობილი, რაც, ცხადია, ძალიან კარგია; ამ თემაზე მისი მსჯელობის პლუსია. ამას ვერ ვიტყვით ნერონის საგარეო პოლიტიკაზე.

დიმიტრი უზნაძის სასკოლო სახელმძღვანელოში ნერონის საგარეო პოლიტიკის გაშუქებამ გარკვეული უკმარობის გრძნობა დაგვიტოვა და შესიტყვების სურვილი გაგვიჩინა, რაც ამ თემაზე მისი მსჯელობის აქილევსის ქუსლად მიგვაჩნია. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ ამით აიხსნება, რომ ნერონის საგარეო პოლიტიკის საკვანძო საკითხები, ფაქტობრივად, კადრში ვერ ხვდება. ასეთად გვესახება:

1. ა) სასურველი იქნებოდა ორიოდე სიტყვა თქმულიყო 61 წელს ბრიტანეთში ბოდისეას (ბოუდიკას) მეთაურობით მომხდარ აჯანყებაზე. რომაელებმა აჯანყება სასტიკად ჩაახშვეს, ხოლო აჯანყების მეთაურმა ტყვეობას სიკვდილი ამჯობინა [2. 10-14]; ბ) იგივე შეიძლება ითქვას იუდეველებთან კონფლიქტზე [33, 273-310]; გ) აგრეთვე არაფერია ნათქვამი რომსა და პართიას შორის უთანხმოებაზე [33. 317-399]. ეს, ვფიქრობთ, მხოლოდ მომგებიან ქულებს შესძენდა სახელმძღვანელოს და შინაარსობრივად კიდევ უფრო გაამდიდრებდა.

2. რა თქმა უნდა, სასურველი იქნებოდა, სულ ორიოდე სიტყვით, ძალიან მოკლედ, აღნიშნული ყოფილიყო, ფაქტის კონსტატაციის დონეზე, თქმულიყო, ნერონის პოლიტიკაზე ამიერკავკასიაში, კერძოდ კი საქართველოში [13; 16; 19; 20;

22; 31; 32]. ქართული კონტექსტის ჩართვა, ცხადია, საინტერესო იქნებოდა და მოწაფეებს კიდევ უფრო მეტ ინტერესს გაუღვივებდა ისტორიის მიმართ. შესაძლოა, ეს იმიტაც ყოფილიყო განპირობებული, რომ ეს საკითხი იმ პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში ჯერ კიდევ არ ყოფილა სათანადოდ შესწავლილი, თუმცა უნდა ითქვას, რომ მისი კვალი წყაროებში მკაფიოდ იკითხება. ამ საკითხისადმი ამგვარი ინდიფერენტული დამოკიდებულება, ცხადია, შეთხვევითი არ ყოფილა და ნერონის საგარეო პოლიტიკისადმი გულგრილი დამოკიდებულების გამოძახილია [27; 28; 29; 34; 35].

* * *

მაშ ასე, დიმიტრი უზნაძის სასკოლო სახელმძღვანელოს ეს მონაკვეთი, ფაქტობრივად, ქართულ სინამდვილეში კალიგულას და ნერონის მმართველობის პოპულარიზაციის, პირველ თუ არა, ერთ-ერთ პირველ მცდელობად გვევლინება. მას წმინდა შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნია. ამ კულტურტრეგერულ მისიას მან, შეიძლება ითქვას, რომ ურიგოდ როდი გაართვა თავი, რაც მის წარმატებად მიგვაჩნია. როგორც უკვე ითქვა, ეს ინფორმაცია ქართულ საზოგადოებას, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, მოსწავლე ახალგაზრდობას კარგად დააკვალიანებს და კალიგულას და ნერონის საქმიანობაზე ზოგადი წარმოდგენის ჩამოყალიბებაში დაეხმარება. მთავარი სწორედ აი ეს უნდა იყოს. ამ მსჯელობის მნიშვნელობა, ვფიქრობთ, სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

დიმიტრი უზნაძის მიერ კალიგულას და ნერონის მმართველობის სწორი, მეცნიერული შეფასება და ინფორმირებულობა, ემპირიული, ფაქტობრივი მასალის ცოდნა, ამ თემაზე მისი მსჯელობის მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია. ის იზიარებდა სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულ მოსაზრებას და კალიგულას და ნერონის მოღვაწეობას უარყოფითად ეკიდება.

ზოგიერთი საკითხის შემდგომი სრულყოფა, დახვეწა, ჩვენი აზრით, გამორიცხული არ უნდა იყოს. უწინარესად, ასეთად მიგვაჩნია: ნერონის საგარეო პოლიტიკისადმი დიმიტრი უზნაძის ინდიფერენტული დამოკიდებულება. ეს აქტუალური თემა კადრში ვერ ხვდება. დიმიტრი უზნაძე დიდ ყურადღებას უთმობს კალიგულას პიროვნების უარყოფით დახასიათებას. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია და სახელმძღვანელოს ამ მონაკვეთის დადებით მომენტს წარმოადგენს, მაგრამ, ფაქტობრივად, კრინტს არ ძრავს კალიგულას საშინაო და საგარეო პოლიტიკაზე. სასურველი იქნებოდა, თუ ის ამ თემას ძალიან მოკლედ, სულ ორიოდე სიტყვით შეეხებოდა. ეს კალიგულას მმართველობაზე სრულყოფილ, ამომწურავ წარმოდგენას ჩამოგვიყალიბებდა. გასაგებია, რომ, როგორც აღნიშნული საკითხის გაშუქების პირველი მცდელობა, ის, ბუნებრივია, უნაკლო ვერ იქნებოდა. მიმდინარეობდა მუშაობა სახელმძღვანელოს შემდგომ სრულყოფაზე, დახვეწაზე, მაგრამ, პოლიტიკური ქარტეხილების გამო, დაწყებული პროცესის ბოლომდე მიყვანა ვერ მოხერხდა, ხოლო, საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, მისი მეცნიერული საქმიანობა სულ სხვა მიმართულებით წარიმართა და ისტორიულ მეცნიერებას მეტი აღარ მიბრუნებია.

ლიტერატურა – REFERENCES

1. გამრეკელი გ. პედაგოგის გახსენება - ალექსანდრე წერეთელი, ისტორია, საზოგადოებათმცოდნეობა, გეოგრაფია სკოლაში, N1, 1980.
2. გაჩეჩილაძე რ. ინგლისის გეოგრაფია, ისტორია, კულტურა, თბ., 1994.
3. გირო, ლაკურ-გეიე, ძველ რომაელთა ისტორია, თბ., 1906.

4. თვალთშეპყრობის ქ., ჩიკვაიძე ც. ძველი მსოფლიოს ისტორია, მეექვსე კლასის სახელმძღვანელო, მეორე გამოცემა, თბ., 2005.
5. კალანდაძე მ. დიმიტრი უზნაძე საფრანგეთის დიდ რევოლუციურ და ნაპოლეონზე, თბ., 2016.
6. კალანდაძე მ. დიმიტრი უზნაძე, როგორც ისტორიკოსი, ანალები, N9, 2013.
7. კალანდაძე მ. დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების და ახალი ისტორიის შესწავლა საქართველოში XX საუკუნის პირველ ნახევარში, თბ., 1999.
8. კალანდაძე მ. საქართველოში ძველი მსოფლიო ისტორიის შესწავლის ძირითადი ეტაპები, ქართული დიპლომატია, წელიწდეული, N19, თბ., 2021.
9. კალანდაძე მ. ყველა სიკეთე საბჭოთა რეალობასთან როდი ასოცირდება, თბ., 2021.
10. კალანდაძე მ. ინგლისის ისტორია, კულტურა, გეოგრაფია, თბ., 2005.
11. კაროვიკინი ი. ძველი მსოფლიო ისტორია, VI კლასის სახელმძღვანელო, თბ., 1989.
12. კოვალისკი ს. ძველი მსოფლიო ისტორია, თბ., 1957.
13. ლომოური ნ. რომის და ამიერკავკასიის ქვეყნების ურთიერთობისათვის ახ. წ. I საუკუნეში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 77, თბ., 1959.
14. მენთეშაშვილი ივ. ინგლისის ისტორია, თბ., 2004.
15. სანიკიძე ლ. რომის იმპერია, თბ., 1984.
16. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. 1, თბ., 1970.
17. სურგულაძე ა., არდავინწყება მოყვრისა, თბ., 1986.
18. ქავთარია გ., რომის ისტორია, ნაწილი მეორე, თბ., 2020.
19. ქართული დიპლომატიის ისტორიის ნარკვევები, პირველი ნაწილი, თბ., 1998.
20. ქართლის ცხოვრება, ტ. 1, თბ., 1955.
21. უზნაძე დ. მსოფლიო ისტორია, რომი, ნაწ. 3., თბ., 1920.

22. ფიფია კ. ნერონის კავკასიური ლაშქრობის მიზნების და მიმართულების საკითხისათვის, სოხუმის უნივერსიტეტის შრომები, ჰუმანიტარულ და სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა სერია, N1, 2007.
23. ყორანაშვილი გ. მოძღვრის არდავინყება, ლიტერატურული საქართველო, N2, მარტი, 1990.
24. ჩერქეზიშვილი ვ. თხზულებები, შემდგენელი და რედაქტორი დიმიტრი შველიძე, ტ. 1, თბ., 2011.
25. ძველი მსოფლიო ისტორია, ა. მიშულინის რედაქციით, თბ., 1951.
26. წერეთელი ალ. მსოფლიო ისტორია, ნაწილი 1. ძველი საუკუნეთა ისტორია, თბ., 1920.
27. Горский А., Нерон. денди, которого считали сатаной, Санкт-Петербург, 2005.
28. Князкин И., Калигула, Москва, 2009.
29. Князкин И., Нерон, Москва, 2007.
30. Кремер В., Тренклер Г., Лексикон популярных заблуждений, Москва, 2000.
31. Ломоური Н., Грузино-римские взаимоотношения, Тб., 1981
32. Меликишвили Г., История древней Грузии, Тб., 1959
33. Момзен Т., История Рима, том. 5., Москва, 1949.
34. Нонга Д., Калигула, Ростов-на-Дону, 1998.
35. Сизек, Нерон, Ростов-на-Дону, 1998.

MERAB KALANDADZE

DIMITRI UZNADZE ON CALIGULA AND NERO

Summary

The present paper is historiographical in nature and aims to identify two interesting issues that have not been studied in the historical literature to date:

1. Interest in Caligula and Nero's work in Georgian historiography and 2. Dimitri Uznadze on Caligula and Nero. This issue is an integral part of the first problem.

In Georgia, the interest in this issue has a much longer history than it was thought during the Soviet period. We consider its beginning in 1921 to be delayed by the Sovietization of Georgia. He took the first modest steps not after the Sovietization of Georgia, as it was thought until now, but a little earlier. The opening of Tbilisi State University on January 26, 1918 by the great Ivane Javakhishvili and the creation of the Democratic Republic of Georgia in 1918-1921 are a gradual event in the study of ancient world history in Georgia. This was a reality that the Bolsheviks did not spare their strength to somehow erase from the consciousness of the Georgian society, but in vain. The interest in this issue in Georgia became scientifically popular in the Democratic Republic of Georgia in 1918-1921 and was mainly reflected in the textbooks of ancient world history. They just could not do more. Whatever they managed to do, of course, it was no small matter. As it turns out, the Georgian historiography of the Soviet period in this field did not even start its activity on an empty ground, from scratch, but met a prepared environment, which they tried in vain to silence.

A general picture and periodization of the study of this issue in Georgia, which was distorted by the efforts of the totalitarian-Bolshevik regime. We tried to correct this inconsistency and restore reality. Not all good deeds are associated with the Soviet government. The main starting point of a different approach was the resuscitation and rehabilitation of the contribution of the Democratic Republic of Georgia in this field in 1918-1921. The precondition for the scientific development of this field in Georgia is clearly read.

Whether or not political cataclysms, the Sovietization of Georgia, there is a high probability that the work started will be completed, but in reality it did not happen. The development of Georgian historiography has taken a completely different direction, which is difficult to consider as a continuation of the original path, a step forward.

Particularly painful is the fact that our source base looks very modest. This is the only school textbook where he naturally pauses briefly on the rule of Caligula and Nero. This, of course, is too little, it should not be enough, but we do not have other more extensive material and we have to believe what we have.

Dimitri Uznadze's attitude towards the rule of Caligula and Nero, obviously, is not accidental, did not arise on empty ground, and the echo of his negative attitude towards the dynasty of Julius Claudius was rebound. Is one of its constituent components.

This section of Dimitri Uznadze's textbook is, in fact, the first or not one of the first attempts to popularize Caligula and Nero's rule in Georgian reality. It has a purely cognitive load. He can say that he did not miss this cultural mission. We consider this to be his success. This information would help the Georgian society, first and foremost, of course, the student youth, and help to form a general idea of the rule of Caligula and Nero. The main thing, this is what it should be, the meaning of this reasoning, we think, this is exactly what it should be.

We consider the correct, scientific, assessment and awareness of the rule of Caligula and Nero by Dimitri Uznadze, the knowledge of empirical, factual, material as the main dignity of his discussion on this topic. He shared the opinion spread in the scientific literature and perceived Caligula and Nero's work negatively.

As the first attempt to cover this issue, naturally, it could not be flawless. Resolving some issues has left us feeling a certain sense of inadequacy. As for Caligula's personality, Crint has no engine in his domestic and foreign policy. The same can be said of Nero's foreign policy.